

Равнище и фактори на инвестиционните намерения на земеделските производители

Ст.н.с. д-р МИНКА АНАСТАСОВА

Ст.н.с. д-р ДИМИТЪР НИКОЛОВ

Ст.н.с. д-р ИВАНКА ЯНАКИЕВА

Н.с. д-р. ТЕОДОР РАДЕВ

Институт по аграрна икономика — София

E-mail: dnik_sp@yahoo.com

Резюме: *Инвестиционното поведение на земеделските стопани е важно условие за реструктуриране на селскостопанското производство в съответствие с пазарните условия и достигане на необходимата конкурентоспособност на международните пазари. По време на предприемаческия период в страната до 2007 г., в част от селските райони с неизгодни природни условия и ограничения, земеделските стопаните от тези райони имат възможност да бъдат компенсирани. Получените финансови средства оказваха положително влияние върху тяхната инвестиционна мотивация. След приемането ни в ЕС и в условията на прилагане на ОСП, възможностите за по-голяма инвестиционна активност в земеделието нарастват. В тази връзка е целесъобразно да се разкрият бъдещите инвестиционни намерения на фермерите и влиянието на основните фактори върху тяхното равнище. Обект на изследване в статията са земеделските стопани от община Болярово, Ямболска област, които от 2005 г. до 2008 г., получават компенсаторни плащания и друг вид плащания под формата на премии за произведено количество мляко, за определено качество на продукцията и др. След присъединяването на страната през 2007 г. стартират субсидиите по схемата за единно плащане на единица площ, а впоследствие поетапно и плащанията по всичките 22 мерки, залегнали в Националния план за развитие на селските райони до 2013 г. (НПРСР).*

Ключови думи: *земеделски стопанства, инвестиционни намерения, фактори, вероятностни модели*

Целта на статията е да се разкрие ефекта от прилагането на Общата селскостопанска политика (плащания на площ) и инвестиционните

намерения на земеделските стопани в най-близка перспектива и да се оцени влиянието на основните фактори върху тези намерения.

Методология и данни

За постигане на набелязаната цел се преминава през два етапа на изследване. На първия етап са диагностицирани инвестиционните намерения на земеделските стопани през следващите няколко години. За целта е използван анкетния метод на проучване. Анкетирането е извършено в началото на 2009 г. от екип на ИАИ, със съдействието на Областната служба за съвети в земеделието в Ямбол към НЗСЗ. Анкетната карта съдържа въпроси свързани със структурата на домакинството и трудовата заетост на неговите членове, типологизацията и производствената структура на стопанството, начините на ползване на получените субсидии до 2008 г., доходите на домакинството, в т.ч. доход от земеделието и доход извън земеделска дейност, очаквани промени в общите условия на социално-икономическата среда, бъдещи инвестиционни намерения и др.

На втория етап, е изследвано влиянието на някои основни фактори върху формираните нагласи по отношение на инвестиционната активност на земеделските стопани до 2013 г. За целта е използван метода на логистичните статистически модели. По своята същност те принадлежат към класа на т.нар. вероятностни модели, в които зависимата променлива Y е алтернативна (дихотомна) величина, т.е. може да приема само две различни значения. Например, дали се инвестира в земеделието или не може да бъде една алтернативна променлива. Логистичните регресионни модели описват зависимостта между вероятността за събъждане на едно резултативно явление, изразено на дихотомна скала и една или повече факторни променливи. Обикновено те представляват търсената връзка като нелинейна регресионна линия от типа на S-образна крива (Ч и п е в а , 2005). Общият вид на еднофакторен логистичен модел се представя по следния начин:

$$\ln(\pi/1 - \pi) = \beta_0 + \beta_1 x \text{ или} \\ (\pi/1 - \pi) = \exp(\beta_0 + \beta_1 x),$$

където β_0 и β_1 са съответните регресионни коефициенти.

Величината $(\pi/1 - \pi)$, всъщност изразява съотношението между вероятността за успех и неуспех на зависимата променлива Y . С други думи тя измерва какъв е шансът резултативното явление да се събъдне спрямо шанса то да не се събъдне.

За всеки вид инвестиционни намерения са разработени по седем такива модела, оценяващи поотделно влиянието на изброените по-горе седем

фактора. Изследваните фактори (променливи) могат да се обособят в следните групи: X_1 — възраст на управителя на стопанството; очакваните изменения от страна на анкетираните фермери по отношение на; X_2 — цените на потребителските стоки и услуги; X_3 — цените на земеделската продукция; X_4 — цените на основните капитални средства в земеделието; X_5 — заплащането на труда извън земеделието; X_6 — заплащането на труда в земеделието; X_7 — размерът на лихвения процент.

Необходимата информация за реализирането на двата етапа на изследването е получена от анкетното проучване.

Направление на инвестиционните намерения

Инвестиционните намерения на производителите се отнасят преди всичко в краткосрочна перспектива — за 2010 г. Изразените намерения са насочени основно в три направления: *инвестиции в земеделска земя, в сграден селскостопански фонд и в закупуване на машини и друг вид техника за земеделска дейност*. За отбелязване е, че анкетираните стопани се въздържат от даването на прогноза относно тяхното инвестиционно поведение в по-дългосрочен план. Това може да се обясни с липсата на достатъчно ясна перспектива за понататъшното развитие на отрасъла. На *второ място*, недостатъчната степен на познаване на възможностите на ОСП за осигуряване на адекватни условия за просперитет на земеделското производство. На *трето място*, трудностите преди всичко от административен характер при кандидатстване за ползване на различните видове субсидии от еврофондовете и др. подобни. Основание за подобно твърдение ни дава обстоятелството, че за 75% от анкетираните лица, тяхното стопанство е основен източник на доход или има първостепенно значение за формирането на общия доход на домакинството. Очевидно е, че преобладаващата част от домакинствата имат типично земеделски характер и поради тази причина, трябва да имат по-дългосрочна инвестиционна перспектива. Само за останалата част от извадката, земеделското стопанство има второ-

степенен принос в общия доход, което показва че от тези производители не могат да се очакват значителни инвестиции в земеделието в дългосрочен план.

Общата стойност на предвижданите инвестиции за 2010 г. са с внушителен размер от 5,268 млн. евро. (табл. 1).

Както се вижда от данните, най-висока инвестиционна активност анкетираните производители проявяват по отношение на вложенията в селскостопански сгради. Повече от половината отговорят, че възнамеряват през 2010 г. да закупят сграда със селскостопанско предназначение. Това са обикновено сгради от типа на кравеферма, овцеферма, обори за отглеждането на друг вид животни или складове за съхранение на фураж и др. Този факт се обяснява с обстоятелството, че изследваните стопанства в по-голямата си част са животновъдни или предимно с животновъдно производствено направление и съществуващата материална база не задоволява както в количествено, така и в качествено отношение потребностите на животновъдите.

Интересно е да се отбележи, че само 5 от лицата, желаещи да закупят или построят някакъв вид селскостопанска постройка, т.е. по-малко от половината разчитат да реализират своите намерения посредством поддръжката на Националната програма за развитие на селските райони до 2013 г. (НПРСР). Две от тези стопанства възнамеряват да инвестират в сграден селскостопански фонд по над 1 млн. евро, едно 500 хил. евро, останалите две съответно по 50 и 10 хил. евро или средно на едно от тези стопанства са необходими по 562 хил. евро за да реализира своите инвестиционни намерения. Очевидно е че, предвижданата сума за този вид инвестиция, от тези пет стопанства не може да се покрие със средствата само от директните плащания за единица площ, компенсаторните плащания за необлагодетелствани райони и годишната им печалба и затова те възнамеряват да ползват субсидии по НПРСР. Средно едно от тези пет стопанства от 2006 г., до момента на провеждане

Таблица 1
Table 1

Предвидени инвестиции от производителите за 2010 г., €/Farm Investments 2010, €

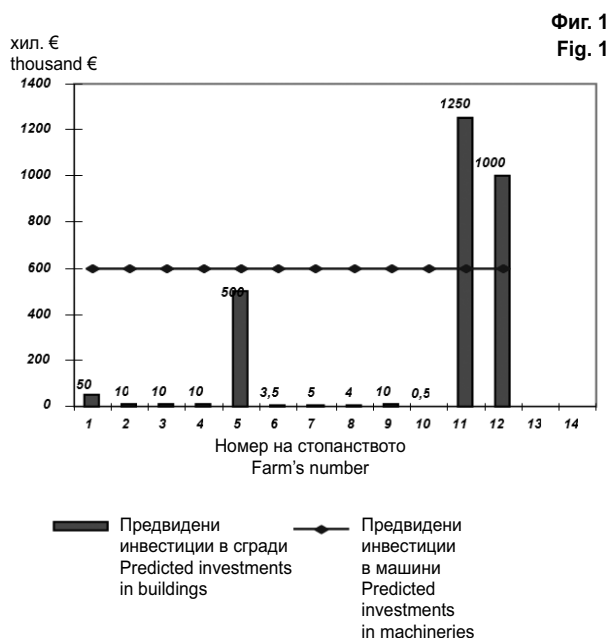
Вид на инвестициите Type of investment	Обща стойност, € Total value, €	Средно на едно стопанство, € Average per farm, €	Брой на стопанствата/ Farm, Numbers	Относителен дял от извадката, % Share from sample, %
Земя/Land	956 000	159 330	6	30,00
Селскостопански сгради/ Buildings	2 853 000	237 750	12	60,00
Машини/Machineries	1 450 000	181 250	8	40,00
Общо/Total	5 268 000	195 110	27 ¹	100,00

¹ В този случай общият брой на стопанствата е по-голям от обема на извадката понеже 7 от анкетираните лица са отговорили, че възнамеряват да инвестират едновременно в повече от един вид основни земеделски фондове.

на изследването получава приблизително по 117 хил. евро субсидии под формата на компенсаторни плащания и по схемата за единно подпомагане за единица площ и реализира годишна печалба в размер на около 4600 евро, което сумарно възлиза на 127 хил. евро. Тази стойност е под декларираната от тях сума за инвестиция с оглед обезпечаване с необходимия сграден фонд в земеделието и дори през 2010 г. да бъде увеличена, тя няма да може да достигне нужния размер от 562 хил. евро.

Останалите седем стопанства, които изразяват желание да инвестират в селскостопански сгради не възнамеряват да ползват субсидии по мерките от НППСР. Този резултат се обяснява със сравнително по-малкия размер на декларираната от тях сума за предвижданите инвестиции. При тези стопанства, той варира между 500 и 5000 евро, които могат да се осигурят от директните плащания за единица площ и годишната печалба.

На второ място по степен на важност за анкетираните производители са инвестициите в машини и друг вид техника за развитие на земеделска дейност. По-малко от половината (40%) възнамеряват през 2010 г. да закупят нови селскостопански машини, прикачен инвентар и др. Три от стопанствата декларират, че предвиждат закупуването едновременно на трактор и комбайн, а едно от тях допълнително и оборудване за фермата. За да реализират намеренията си всички анкетираните лица, които възнамеряват да закупят съответните машини, разчитат основно на финансовата подкрепа от НППСР.

Сравнение на инвестициите в сгради с максималната стойност на инвестициите в машини
Farm Investment Behaviour in Long Term Assets (Buildings and Machineries)

Предвидените инвестиции за машини средно на едно стопанство са по-малки от средствата, опередени за инвестиране в сгради (табл. 1). Има обаче съществена разлика между статистическото разпределение на стопанствата по размера на предвидените суми (фиг. 1) в двата вида инвестиции.

Налице са достатъчно големи различия между максималните стойности на инвестициите, които стопаните са готови да инвестират от една страна в сгради и от друга — в машини. При инвестиционните намерения, засягащи вложенията в сграден фонд съществуват малко на брой (само две) стопанства, с много високи стойности (над 1 млн. евро) на предвидените за тази цел средства и преобладават стопанствата със значително по-ниски стойности, като най-ниската стига 500 евро, т.е. разликата е от порядъка на повече от милион евро. При инвестиционните намерения свързани със закупуване на машини, разликата между най-високата и най-ниската стойност на предвидените инвестиционни средства е 170 хил. евро. На практика липсват стопанства, които възнамеряват да инвестират малки суми до 10 хил. евро в машинен парк и които могат да си осигурят от собствени източници. Това в голяма степен обяснява различията при определянето на възможните източници на финансиране за инвестиране в сграден фонд и за закупуване на селскостопански машини и инвентар.

Най-слаба е инвестиционната активност по отношение на предвижданите вложения в земя. Открояват се двама производители, които възнамеряват да направят по-голямо разширение на сега стопанисваните площи. Единият от тях решава да закупи 2000 ha, а другият 200 ha земя. За тази цел те декларират, че им е необходима парична сума съответно от 400 хил. и 30 хил. евро. Това са същите тези стопани, които изразяват готовност да закупят едновременно трактор и комбайн. Останалите четирима производители, желаещи да инвестират в поземления ресурс възнамеряват да се сдобият с доста по-малко количество земя: един с 1 ha, двама с по 10 ha и един с 15 ha. Очевидно е, че преобладаващата част от анкетираните производители не са мотивирани да закупят земеделска земя, а предпочитат да я стопанисват под формата на арендуване, каквато е практиката в повечето европейски страни.

Фактори, влияещи върху инвестиционното поведение

Получени са следните модели относно влиянието на избраните фактори върху инвестиционни намерения в сгради, машини и земя (табл. 2).

Данните от горната таблица позволяват да се направи сравнителен анализ на влиянието на фак-

торите върху всеки един от трите вида инвестиционни намерения.

Върху инвестиционните намерения в сгради, пет от седемте фактора имат отрицателно влияние. Това са възрастта на управителя на стопанството, цените на потребителските стоки и услуги, цените на капиталовите средства в земеделието, заплащането на труда в отрасъла и размерът на лихвения процент. Тяхната интерпретация съответно показва, че при нарастване на възрастта на стопанина с една година, с 3,5% ще се намали инвестиционната активност в сгради. Също с толкова ще се намали мотивацията за този вид инвестиции при средно увеличаване на цените на капиталовите средства в земеделието с 1%, а при увеличение на цените на потребителските стоки с 1%, желанието за закупуване на сгради се намалява с 12%. Най-висок отрицателен ефект върху инвестиционните намерения в сгради има нарастването на лихвения процент — 20,8%, а отрицателното влияние на заплащането на труда в земеделието се измерва със съответно повишаване на намеренията за вложения в сгради с 2,6% при намаляване заплащането на земеделския труд с 1%. Очевидно, тук става въпрос за заплащане на наемния труд, който се гълкува като неизбежен производствен разход, а не като заплащане на собствения труд в земеделието. Почти без никакво влияние върху бъдещата инвестиционна активност в сгради, е изменението на цените на земеделската продукция и много слабо е въздействието на заплащането на труда извън земеделието. Ако последното се увеличи с 1%, тогава се очаква повишаване на интереса към сградния фонд с 1,7%.

Нагледно влиянието на избраните фактори върху формирането на инвестиционните намерения на земеделските производители може да се проследи от фиг. 2.

Положително влияние върху формирането на инвестиционните намерения по отношение на машините и друг вид техника оказват следните *четири фактора*: цените на земеделската продукция, цените на капиталовите средства в земеделието, заплащането на труда извън земеделието и заплащането на труда в отрасъла. При увеличаване на тяхното равнище следва и съответно увеличение на намеренията за закупуване на селскостопански машини като най-силно тази зависимост е изразена при повишаване цените на земеделската продукция. Ако тези цени се увеличат с 1%, бъдещата инвестиционна активност в машини ще се увеличи с 3,4%. На второ място по силата на своето положително въздействие се нарежда факторът заплащане на труда извън земеделието, който ще допринесе за по-голям интерес към този вид инвестиция с 2,4%. Това показва, че анкетираните производители в някаква степен разчитат на доходи, генерирани в неселскостопански отрасли и дейности. Отрицателен ефект върху инвестиционните намерения в селскостопански машини имат очакваните изменения в равнището на цените на потребителските стоки и услуги, възрастта на стопанина и размерът на лихвения процент. Между тях на първо място по сила на влияние е *факторът цени на потребителските стоки*. При условие, че с 1% се увеличат тези цени, следва съответно намаление на интереса към инвестиране в селскостопанските машини с 14,7%. Останалите два фактора имат далеч по-малко влияние. С 2,2% и 1,5% ще се намалят инвестиционните намерения в машини съответно при увеличаване на възрастта на управителя на стопанството с 1 година и на лихвения процент с 1%.

Върху инвестиционните намерения свързани със снабдяване със земеделска земя, най-голямо неблагоприятно влияние оказват *два фактора*:

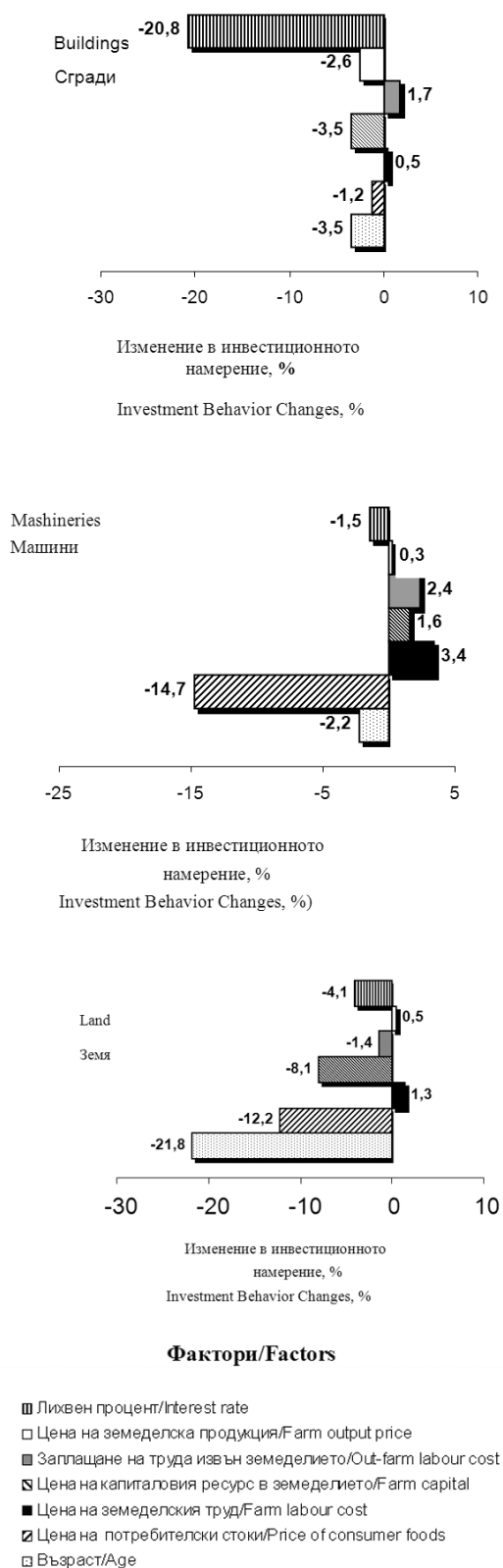
Таблица 2
Table 2

Регресионни коефициенти на седемте модела, отразяващи зависимостта на инвестиционните намерения в сгради, машини и земя от избраните фактори

Regression Coefficients between Farm Investment Prediction and Economics Factors

Регресионни коефициенти Regression coefficients	Модели/Models						
	1 (X ₁)	2 (X ₂)	3 (X ₃)	4 (X ₄)	5 (X ₅)	6 (X ₆)	7 (X ₇)
Инвестиционни намерения в сгради/Investments in buildings							
Константа/Constant - β ₀	11,745	2,455	0,369	0,643	0,195	0,978	11,745
Коефициент β _i пред X _i /Coefficient β _i in front X _i	-0,035	-0,120	0,005	-0,035	0,017	-0,026	-0,208
Инвестиционни намерения в машини/Investments in machineries							
Константа/Constant - β ₀	0,768	1,881	-0,722	-0,510	-0,722	-0,478	-0,272
Коефициент β _i пред X _i /Coefficient β _i in front X _i	-0,022	-0,147	0,034	0,016	0,024	0,003	-0,015
Инвестиционни намерения в земя/Investments in land							
Константа/Constant - β ₀	10,810	1,205	-0,726	-0,158	-0,448	-0,734	-0,333
Коефициент β _i пред X _i /Coefficient β _i in front X _i	-0,218	-0,122	0,013	-0,081	-0,014	0,005	-

Фиг. 2
Фиг. 2

Изменение на инвестиционните намерения (сгради, машини, земя) под влияние на избраните фактори
Investment Behavior Changes (Buildings, Machinery, Land) under Different Factors

възрастта на управителя и нарастването на цените на потребителските стоки. Бъдещата инвестиционна активност в това направление ще се намали с 1/5 и с 12,2% при увеличаване съответно на възрастта на управителя с 1 година и на потребителските цени с 1%. Очевидно с напредване на възрастта, желанието да се закупи земя и разшири земеделското стопанство рязко спада. Това на свой ред по всяка вероятност е обусловено от липсата на наследници, които желаят да поемат и продължат по-нататъшното развитие на стопанството. Достатъчно силно негативно въздействие върху този вид инвестиционни намерения има и очакваното покачване на цените на капиталовите средства в земеделието. Ако тяхното равнище се увеличи с 1%, то вероятността за закупуване на земя ще спадне с 8,1%. Този резултат е следствие от взаимната обвързаност на управлението на поземлените ресурси с останалите капиталови средства в земеделието. Повишаването на лихвения процент през следващите години също ще се отрази неблагоприятно върху инвестиционните намерения в поземления ресурс. Неговото увеличение само с 1% ще повлече след себе си съответно намаление на инвестициите в земя с 4,1%. Единствено повишаването на цените на земеделските продукти и заплащането на труда в земеделието ще окажат макар и слабо, но положително влияние върху вероятността от инвестиции в земеделска земя. Тази вероятност ще се увеличи с 1,3% и 0,5% при съответното увеличение на двата вида цени.

Заклучение

Очаква се бъдещата инвестиционна активност в изследваните стопанства да бъде най-висока в изграждането или покупката на различен тип селскостопански сгради, необходими за осъществяването на земеделското производство. Най-слаба е нагласата за инвестиране в земеделска земя.

В недостатъчна степен е ориентацията към възможностите, които предоставят мерките по НПСР за финансово подпомагане на земеделските производители. За реализиране на своите инвестиционни намерения те разчитат повече на собствени източници.

Налице е силна обусловеност при формирането на инвестиционните нагласи от очакваните общи икономически условия (лихвен процент, цени на производствените фактори в земеделието, цени на земеделската продукция, заплащането на труда в отрасъла и извън него и т.н).

Различните фактори ще имат разнопосочно влияние върху инвестиционните намерения на изследваните производители. Този извод е валиден и за трите вида инвестиции: в селскостопански

сгради, в машини и друга земеделска техника и в поземлени ресурси.

Възрастта на управителя на стопанството, цените на потребителските стоки и размерът на лихвения процент ще окажат отрицателно въздействие върху всички разгледани направления на инвестиционната дейност.

По-нататъшното застаряване на мениджърския състав на управителите на земеделските стопанства ще се отрази негативно най-силно върху бъдещата инвестиционна активност в поземлените ресурси. Очакваното изменение в цените на потребителските стоки, най-много ще повлияе отрицателно върху намеренията за инвестиране в селскостопански машини, а повишаването на лихвения процент върху инвестиционните намерения в сгради.

Евентуалното очаквано увеличение на цените на земеделските продукти ще се отрази положително върху бъдещите инвестиции и в трите направления, като най-силно то ще се прояви при инвестирането в селскостопанските машини и друг вид техника.

Промените, които очакват анкетираните производители да настъпят в равнището на заплащането на земеделския труд ще се отразят положително, но в много слаба степен върху инвестиционните намерения в земеделска земя и машини и ще повлияят отрицателно върху инвестициите в селскостопански сгради.

За туширане на икономическите фактори, които имат отрицателно влияние върху инвестиционната активност на земеделските стопани е необходимо да се използват в по-голяма степен възможностите на мерките залегнали в НПРСР до 2013 г., свързани със стимулиране развитието и финансовото укрепване на земеделските стопанства.

ЛИТЕРАТУРА

1. Чипева, С. (2005). Статистически анализ на категориен променлив с SPSS, Университетска издателска къща „Стопанства“, С.
2. Национален план за развитие на селските райони за периода 2007—2013 г. МЗХ, НПРСР.

3. Закон за подпомагане на земеделските производители (обн., ДВ, бр. 18 от 2006 г., изм., бр. 96 от 2006 г.).

4. Регламент (ЕС) № 1698/2005 на Съвета от 20 септември 2005 г. относно подпомагане на развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР).

5. Регламент (ЕС) № 1257/1999 на Съвета от 17 май 1999 г. относно подпомагане на развитието на селските райони от Европейския фонд за ориентиране и гарантиране на земеделието (ФЕОГА).

6. Регламент (ЕС) № 1698/2005 на Съвета от 20 септември 2005 г. за подпомагане развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР).

7. Наредба на МС за определяне на критериите за необлагодетелстваните райони и териториален обхват ДВ. бр. 20/2008 г.

The Level and Determinants of Farm Investment Behavior

M. ANASTASOVA

D. NIKOLOV

I. YANAKIEVA

T. RADEV

Institute of Agricultural Economics - Sofia

(Summary)

Farm investment behavior is an important factor for the agricultural production's restructuring, in compliance with the market conditions, and for the reach of the necessary competitiveness on the international markets. In the pre-accession period until 2007, in a part of rural areas with unfavorable natural conditions and restrictions, agricultural producers from these regions have obtained opportunity for compensation. The received financial funds have had positive influence on their investment motivation. After the accession to the EU, in the conditions of CAP application, the opportunities for bigger investment activity in agriculture increase. In this respect, it is expedient to reveal farmer's future investment intentions and the main factors' influence on their level. Object of analysis are agricultural producers from Bolyarovo municipality, Yambol region, which from 2005 to 2008 have received compensatory payments and other CAP payments like premium for produced milk quantity, for fixed production quality etc. After the EU accession in 2007 have been started the subsidies under the Schema for unified payment per area and the consecutive payments under all the 22 measures, laid in the National Plan for Rural Development until 2013.

Key words: agricultural holdings, investment behavior, factors, probability models

Статията е постъпила в редакцията на 28.12.2009 г.